

СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ З ОНКОПАТОЛОГІЄЮ

Рік 2010-й став ювілейним для Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології (ІЕПОР) ім. Р.Є. Кавецького НАН України. Створений у 1960 році задля активізації наукових досліджень у галузі онкології, надання практичної допомоги системі охорони здоров'я, підготовки кваліфікованих лікарів-онкологів інститут став потужним академічним центром зі значним матеріально-технічним ресурсом і кадровим потенціалом, піввіковим досвідом роботи в галузі експериментальної та клінічної онкології. Підтвердженням цьому була чотириденна Міжнародна конференція «Пухлина і організм: нові аспекти старої проблеми», що відбулася в Києві під патронатом Президента України Віктора Януковича.

Про підсумки роботи форуму, а також перспективні шляхи боротьби з онкопатологією розповідає голова оргкомітету конференції, директор Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України, академік НАН України **Василь ЧЕХУН**.

— **Василію Федоровичу, конференція «Пухлина і організм: нові аспекти старої проблеми» фактично завершила низку ювілейних заходів, приурочених до 50-річчя Інституту імені Кавецького. Яку мету ставили перед собою, ініціюючи це зібрання?**

— Передовсім зауважу, що колектив нашого інституту не сприймав ювілейні заходи як свято. Розширене засідання Вченої ради, приурочене до 110-ї річниці від дня народження засновника ІЕПОР Ростислава Кавецького; відкриття меморіальної дошки на честь його наступника академіка Вадима Пінчука, а також увічнення пам'яті видатного вченого інституту академіка Зої Бутенко; 10-та наукова конференція моло-

Академік НАН України В.Ф. Чехун

дих онкологів; презентація документальної кінострічки «Інститут надії», зініційованої благодійним фондом «Єдність проти раку» та Професійною гільдією кінооператорів Національної спілки кінематографістів України за спонсорської підтримки Віталія Кличка; започаткування Всеукраїнського проекту «Наука — суспільству» — це далеко не повний перелік заходів, під час яких ми зобов'язані були привернути увагу владних структур, бізнесових кіл, усього суспільства до складної проблеми злоякісної онкопатології. І не лише акцентувати увагу, а й продемонструвати наше місце серед світової наукової спільноти в цій сфері, вказати перспективні напрями, які доцільно було б розробити на теренах України.

Міжнародною конференцією «Пухлина і організм: нові аспекти старої проблеми» ми фактично унаочнили взаємозалежність пухлини й організму: образно кажучи, — хто кого? Ця концепція не нова, але не вистачало сучасних даних, щоб вибудувати ту модель, яка дозволила б використовувати ці дані для запобігання хворобі, щоб вчасно й успішно її діагностувати й лікувати.

Конференція, що відбулася за участю провідних фахівців і видатних учених України, Росії, Білорусі, Німеччини, Бельгії, Італії, Франції, Швеції, Нідерландів, Великої Британії та США, стала своєрідним заключним акордом, узагальненням низки згаданих уже заходів. Нам треба було визначитися з метою, цілями і завданнями, згідно з якими маємо рухатися вперед. Зібрання дало змогу підсумувати діяльність інституту в різних наукових напрямках і порівняти їх з тими перспективними напрямками, які сьогодні визнані світом: чи узгоджені вони і чи в тому ж руслі ми рухаємося. Це — з одного боку.

З другого — конференцією ми фактично задекларували нову стратегію, про яку раніше казали ніби між іншим, а здебільшого боячись. Говорили, що є патологія, яку тре-

ба тільки лікувати і лікувати стандартними методами. Зібрання вчених одностайно ствердило, що стандарти — це зовсім не той напрям, який має бути головним орієнтиром. Нині на перше місце виходить індивідуалізація лікування, але ще актуальніше, на чому наголошували й усі фахівці під час прес-конференції, що відбулася перед початком форуму, — сконцентрувати зусилля на розробленні і застосуванні нових методів лікування.

Крім того, сьогодні важливо переорієнтувати суспільство й усі заходи на профілактику онкологічних захворювань. Образно кажучи, не гасити пожежу, а запобігти їй виникненню. Саме на цій конференції було прийнято резолюцію міжнародної спільноти про те, яким курсом необхідно рухатися далі, щоб у результаті знизити темпи розвитку онкопатології. У цьому зв'язку профілактика — дуже важливий і перспективний напрям.

— **Напевно, маєте на увазі профілактику не просто як банальне поняття — що їсти та пити...**

— На конференції було глибоко проаналізовано сучасні досягнення медичної науки, виписано етапи розвитку онкологічної хвороби і зауважено, що на кожному з цих етапів можна було б розробити і застосувати систему критеріїв як для діагностики, лікування, так і, відповідно, для профілактики. Тобто це ціла система, основу якої становлять три стратегічні етапи. Призначена вона для упередження захворювань.

— **Поясніть, будь ласка, особливості цієї стратегії?**

— Насамперед ідеться про клініко-генеалогічні дослідження, т.з. родинне дерево. Зокрема, в нашому інституті розроблено спеціальні карти для методичного застосування, які дають змогу в медичних консультаціях, коли тільки-но створюються молоді сім'ї, упередити певні порушення, що у свою чергу знизять потенційні ризики.

Запропоновано систему методів і заходів безпосередньої профілактики, які починають діяти ще з дитсадка і виконують свою функцію впродовж усього людського життя. Тут теж треба розробити свої методичні рекомендації, поради, якщо хочете — інформаційні листи, як суспільству поводитися, щоб не доводити до патологічного стану.

Плануємо запропонувати нову програму співпраці з Національною академією педагогічних наук. Такий партнер нам потрібен, адже йдеться не лише про медико-біологічну, а й про величезну соціально-економічну проблему. Якщо її не вдасться знайти підходи до її розв'язання найближчим часом — наше суспільство опиниться у великій біді, бо коштів, потрібних для лікування хворих, не вистачить у жодній країні. Якщо буде відповідна державна програма, — а вона вимагає мінімального фінансування — результат від неї матимемо величезний. Це — перша ланка профілактичних заходів.

Другий етап — передпухлинний стан (зауважте: це ще не пухлинна хвороба!). Ми вже багато знаємо про молекулярні механізми, про систему сигнальних процесів у клітині, про порушення функції в генах. Тут можна застосовувати не жорстку хімію чи променеви терапію, а м'якшу, так би мовити, гуманну (наприклад, фітотерапія чи харчування), яка упереджує, запобігає, з допомогою якої вдається призупинити запальний процес. У моїй доповіді йшлося саме про необхідність розробити систему критеріїв передпухлинних процесів, їх діагностики, визначення стандартів лікування, щоб попереджувати пухлинні процеси.

Третій етап настає, коли пухлинний процес виходить за межі клітини — до тканин. Тут уже своя система діагностики, свої методи лікування, проте й у такому випадку можлива профілактична допомога. Це, зокрема, протипухлинні вакцини, якщо точніше — антиметастатичні, які упереджують

розвиток метастазу. Адже сама пухлина, на відміну від метастазу, не веде до трагічних наслідків.

Таким чином, на кожному з трьох етапів (первинна, вторинна, третинна профілактика), якщо чітко вибудувати алгоритм профілактики і правильно нею користуватися, можна частину людей повертати у здорову популяцію і не допускати розвитку патології, а основне — зберегти якнайбільше щасливих сімей.

Говорячи це, я добре розумію, що всім уже набридло чути слова «державна програма», яка до того ж часто малоефективна. Але нам варто визначитися з пріоритетами. Якщо поррахувати затрати і кінцевий результат, то, без сумніву, буде співвідношення 1:100 на користь ефективності такої програми.

Ще один момент: у цій справі не треба розраховувати на те, що за кошти, виділені сьогодні, завтра отримаємо результат. Програма тривалострокова. Якби її вдалося підтримати, розвивати і поглиблювати впродовж 10 років — тоді б ми точно побачили результат. Багато цивілізованих країн уже призупинили ріст ракових захворювань. У нас він, на жаль, ще стрімкий.

— Однак в Україні є Державна програма «Боротьба з онкологічними захворюваннями на 2007–2016 роки»...

— Так, є. У її межах виділяють величезні кошти на закупівлю лікарських засобів. Іншого — майже не передбачено. За великим рахунком, якщо ми рухатимемося в такому напрямі, то будемо тільки поглиблювати проблему, а не долати її. На конференції було однозначно заявлено: це не той шлях, ідучи яким можна розв'язати проблему. Без сумніву, кошти на ліки потрібні, але важливіше дбати про те, щоб не виникало щорічної необхідності в їх різкому збільшенні.

— Ви вважаєте, що можуть співіснувати дві програми чи потреба в чинній відпаде?

Фото Євгена Чорного

У відділі механізмів протиухлинної терапії ІЕПОР

— Звичайно, в ідеалі потрібні дві програми. У нас є Національний інститут раку, який займається раковими проблемами. А онкологія — значно ширше поняття. Це не лише рак. Це — передраковий стан, до якого належать виразкові, хронічні, запальні процеси і т.д. Усе це потребує особливої уваги, бо тут криється небезпека, яка й далі посилюватиметься. Якщо хвороба стане поширюватися нинішніми темпами, то, за даними ВООЗ, до кінця 2020 року частота випадків виникнення злоякісних новоутворень збільшиться вдвічі і потроїться до 2030. Щодо фінансових затрат, то їх тягар не витримають навіть економічно розвинені країни. Як я вже казав, це не лише медико-біологічна, а й соціально-економічна проблема, над розв'язанням якої треба думати вже сьогодні, щоб не доводити ситуацію до критичного стану через 5–10 років.

— **Кому буде відправлено прийнятий міжнародним зібранням підсумковий документ?**

— Резолюція, прийнята на конференції представниками багатьох країн світу, під-

твердила, що ми обрали правильний вектор і світова наукова спільнота вже визначилася з тими напрямками, в яких нам варто працювати. Цей документ ми направимо в Адміністрацію Президента України. Зібрання відбувалося під патронатом Президента, і це свідчить про те, що глава держави розуміє значимість проблеми онкології. Якщо він дослухається наших пропозицій, то можемо запевнити: в майбутньому це буде виграшний проект.

Резолюція наголошує на необхідності розробити програму боротьби з онкозахворюваннями. Це зовсім нестандартний варіант, бо програма спрямована не стільки на лікування, скільки на створення і захист здорового суспільства. Вона дасть змогу зберегти і виховати нове покоління, яке усвідомить, що від людини, в даній ситуації хворого, залежить дуже-дуже багато. Тому наша мета — довести, як у тому прислів'ї, що кожен з нас — коваль свого щастя. Онкології це стосується в першу чергу. Якщо переконаємо в цьому дітей дошкільного віку, а потім учнів, студентів,

майбутніх батьків, — отоді матимемо здорове суспільство. Це — найголовніше. Тільки-но знизяться темпи захворювання, зменшаться і витрати на його лікування, а це означає, що стане більше працездатних членів суспільства, які вироблятимуть більше матеріальних благ, а не лише споживатимуть їх.

Коли приймали резолюцію, я запропонував започаткувати такий проект в Україні. Якщо в нас він стартує, ми матимемо право звертатися до європейського співтовариства із пропозицією про можливість її поглиблення й отримання фінансування в рамках ЄС. Учасники конференції цю ініціативу підтримали, адже, за великим рахунком, чому ми не можемо виступати з проектом, базовим не лише для євроспільноти, а й для світу в цілому? Будьмо відвертими: Україні в плані онкозахворювань пишати нічим. На жаль, вона серед тих, хто негативні цифри видає на-гора.

— Проводячи конференцію, ви мали на меті порівняти результати досліджень науковців Інституту імені Кавецького з результатами вчених провідних наукових установ світу. Що показало таке порівняння?

— Озвучу думку колег, висловлену на зібранні, в кулуарах, у приватних бесідах: рівень знань і наукових досліджень українських фахівців фактично відповідає світовим параметрам.

Проте результат міг би бути і кращим, якби ми мали ті можливості щодо придбання обладнання, реактивів, які мають іноземні колеги. До речі, вони щиро дивуються, порівнюючи нашу вартість реагентів зі своєю, адже науковці з-за кордону звільнені від податків на їх закупівлю або ж ці податки невеликі. Фактично ми купуємо наукову продукцію втричі дорожче, ніж наші західні партнери. Це величезна проблема, і її треба розв'язувати.

— Які враження у Вас і ваших колег залишилися від зустрічі в Київській міській держадміністрації?

— Відверто скажу, що на наше звернення щодо можливості прийому учасників конференції у міській адміністрації ми отримали позитивну відповідь, і це дуже приємно, адже добре пам'ятаю період, коли нас не хотіли чути і дослідження, які проводимо, нікого не цікавили.

Під час зустрічі в мерії у нас відбулася плідна розмова з першим заступником голови КМДА (нині — головою КМДА. — Ред.) Олександром Поповим щодо подальшої співпраці. Ми можемо багато чого запропонувати для практичної системи охорони здоров'я (маю на увазі трансляційні дослідження для передачі в клініку), і коштів на це не потрібно. Треба лише правильно організувати систему і механізми такої передачі. З Олександром Павловичем, якого це дуже зацікавило, ми домовилися про наступну зустріч, де обговоримо вже конкретні кроки і можливості передачі наукових знань для медичної практики.

Іноземні гості були приємно вражені рівнем уваги, яку приділяє цій проблематиці держава. Отже, ми не лише провели поважний міжнародний форум, а й показали Україну як цивілізовану державу, яка опікується проблемами онкології на офіційному рівні.

— Як справився колектив інституту з підготовкою та проведенням усіх заходів ювілейного року?

— Скажу чесно: вперше ми не використали ні копійки державних коштів для організації таких масштабних заходів. Нам удалось залучити спонсорів, що, погодьтеся, не так-то й легко за теперішніх реалій. Тому я дуже вдячний спонсорам, зокрема фірмі Roche і «Фармак», які нас підтримали. А підсумовуючи відгуки щодо проведення конференції, які надходили і в ін-

ститут, і в Президію Академії, маю всі підстави оцінити зусилля колективу на «відмінно».

— **Наукові співробітники Інституту імені Кавецького, особливо молоді, багато спілкувалися з іноземними вченими. Зазвичай у таких розмовах народжуються пропозиції. Чи були спроби «переманити» за кордон найбільш здібних?**

— Такі спроби є завжди. З одного боку, нам важливо показати рівень нашої молоді, а з другого — добре розуміємо ризики такої презентації. Як із молодими науковцями, так і з потенційними партнерами домовляємося, що, укладаючи певну угоду про співпрацю, взагалі виключаємо питання про можливість звабити наших співробітників тамтешніми перспективами і різноманітними благами. А тих, хто прагне пограти нечесно, застерігаю: буде спроба «вербування», співпраця не матиме перспективи.

Звісно, інтеграція у світову спільноту для нас дуже важлива, але не менш важливо зберегти кадри тут. Між іншим, ми створили непогані умови для ефективної роботи в нашому інституті, зокрема і молодим науковцям.

— **Сьогодні все частіше чуємо про необхідність повернення успішних учених, вихідців з України. Але заради справедливості варто сказати, що це прагнення не підкріплено якимись конкретними програмами. До речі, один з учасників конфе-**

ренції, колишній львів'янин, який працює в Каролінському інституті Швеції, на моє запитання щодо повернення на батьківщину відповів запитанням: «А ви справді хочете, щоб ми поверталися?» Ваша думка з цього приводу?

— В одній з приватних розмов під час конференції колишній співробітник академічної установи, який досяг значних успіхів у США, став професором, має низку серйозних грантів, висловив бажання приїхати в ІЕПОР на річне стажування. За кордоном є така практика. Дуже приємно, що він вибрав саме наш інститут для виконання спільного проекту. Тому є вже перші ластівки зворотнього потоку, але це одиниці.

Нам важливо налагодити співпрацю у виконанні спільних проектів, поки наша молодь не закріпиться в Україні. Адже саме з нею пов'язуємо створення наукової бази в державі і перспективу збереження науково-дослідних установ.

До речі, в Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького приїжджають фахівці зі згаданого Каролінського інституту і працюють у нас, а наші науковці їздять працювати до них. Плануємо створювати низку міжнародних спільних лабораторій, що нині дуже перспективно. Про них багато розмов, але поки що мало справ. Ми ж фактично створили їх завдяки плідній співпраці.

Розмову вела Ірина НІКОЛАЙЧУК